

1 De **COMMANDANT-WONING** is in 1939 gebouwd voor de directeur van het vluchtelingenkamp Westerbork. Deze woning werd in 1943 in gebruik genomen door kamp-commandant Albert Gemmeke. De kamer met balkon was zijn slaapkamer. Na de bevrijding was het huis dienstwoning van de commandant van interneringskamp Westerbork, daarna werd het tot 2007 particulier bewoond. Bij de afbraak van het kamp bleef het daarom gespaard. Het verkeert grotendeels in originele staat. De glazen overkapping dient als bescherming en wordt gebruikt voor presentaties.

2 Dit gebouw heeft vele functies gekend: tot eind 1942 als ziekenhuis, na de oorlog onder meer als postkantoor en als politiepost. De **KOMMANDANTUR** fungeerde van 1942-1945 als kantoor van de Duitse kampleiding. Ook waren hier het hoofdkwartier van de ordonnansen (jonge gevangenen die berichten tussen de diensten van het kamp moesten doorgeven) en een afdeling van de gemeente Westerbork gevestigd. Het gebouw bevatte een logeerkamer voor gasten en werd ook gebruikt als kantoor- en verhooruimte.

3 Het slepen met zakken kool, het schillen van de aardappels, het bereiden van het voedsel in de melk- en vleeskeuken, en het ophalen en overbrengen van de gamellen met koffie, thee, pap en stampot naar de barakken: alle taken werden door de gevangenen zelf uitgevoerd. In de **CENTRALE KEUKEN** werd het hele etmaal gewerkt. Het dagelijkse menu werd in overleg met de chef-kok en de magazijn-beheerder bepaald. Soms moesten meer dan 10.000 kampgevangenen en bewakers vanuit de Centrale Keuken van eten en drinken worden voorzien.

4 **BARAK 9** had diverse functies: naast synagoge, filmzaal en café, was dit de plek waar in 1943-1944 revues door Joodse artiesten werden opgevoerd. Voor de meeste gevangenen was barak 9 echter de eerste barak die zij in kamp Westerbork van binnen zagen: hier werd men geregistreerd, bevraagd, soms gefotografeerd en ontdaan van de laatste bezittingen.

“Een ruimte gevuld met een gegons van stemmen begeleid door het tikgeluid der schrijfmachines en het gehuil van verdrietige of overstuur geraakte vrouwen of mannen. Nooit heb ik zoveel tranen zien vergieten, nooit zoveel wanhopige gezichten gezien.”

**OVERLEVENDE
SIEGFRIED VAN DEN BERGH
(1912)**

5 Kamp Westerbork kende een uitstekend uitgerust **ZIEKENHUIS**, waar artsen en verpleegkundigen die zelf gevangenen waren, zich inzetten voor hun patiënten. Er waren medisch specialisten, een operatiekamer, tandartsen, een apotheek en er werd spreekuur gehouden. Toen het ziekenhuis zijn grootste omvang had, bood het ruimte aan meer dan 1.000 zieken. Zij waren tijdens hun behandeling in de regel “vrijgesteld van transport”. Eenmaal uit het ziekenhuis ontslagen, wachtte deportatie.

“Om één uur 's nachts gaan de lampen branden. Hun zwakke schijnsel maakt schimmen van de mensen. Geklos en geroep zwellen aan tot dat een donderstem **STILTE** beveelt. Het woord ‘transportlijst’ smooit elk geluid. Het gekreun en de jagende ademhaling van de mannen om mij heen laat zich niet onderdrukken. Angst is voelbaar als lillende gelei.”

**OUD-KAMPGEVANGENE
GERARD DURLACHER (1928)
BESCHREEF DE NACHT VOOR EEN
TRANSPORT**

6 De **BARAKKEN 56-57** werden vanaf 1942 gebruikt als woonbarak, werkbarak en opslagplaats. Na de oorlog maakten ze onderdeel uit van het Molukse woonoord. In 1965 werd barak 56 verkocht om dienst te doen als landbouwschuur in Zelhem. In 2010 schonk de eigenaar de barakdelen aan het Herinneringscentrum Kamp Westerbork.

Slechts een deel van de originele barak is bewaard gebleven. De stalen constructie en de fundamenteën zijn nieuw. Op de plekken waar delen verloren zijn gegaan, zijn foto's in glas aangebracht.

7 In het voorjaar van 1942 werd begonnen met de bouw van de **AARDAPPELKELDER**, voor de opslag van de hoofdmaaltijd van de gevangenen. In de kelder kon zo'n 400.000 kilo aan aardappels en groenten worden opgeslagen. Boeren uit de omgeving brachten soms drie keer per dag een lading naar het kamp. Tegenwoordig overwinteren er vleermuizen in de kelder, waardoor deze niet toegankelijk is voor publiek.

8 Een gevangenis in een gevangenis. Joden die in de ogen van de bezetter in of buiten kamp Westerbork in overtreding waren geweest, werden vanaf januari 1943 opgesloten in één van de **STRAFBARAKKEN**. Het ging om overtredingen van de anti-Joodse wetgeving, zoals het niet dragen van de Jodenster en onderduiken. De strafgevallenen droegen een blauwe overall met rode schouderstukken en een band met een 'S' om de bovenarm. Een 'strafgeval' werd gewoonlijk met het eerstvolgende transport gedeporteerd.

Ook Anne Frank en haar familie kwamen in de strafbarakken terecht, nadat hun schuilplaats was verraden. Na een verblijf van enkele weken werd zij op 3 september 1944 naar Auschwitz gedeporteerd.

9 Een deel van de barakken in kamp Westerbork was bedoeld als **WOONBARAK**. Zij waren circa 80 meter lang, 10 meter breed en opgetrokken uit hout. Wanneer het kamp overvol was, werden er meer dan 1000 mensen in een barak ondergebracht, in driehoog stapelbedden.

10 Honderden kinderen kwamen zonder hun ouders in kamp Westerbork terecht. Weeskinderen, maar ook kinderen die op hun onderduikadres waren opgepakt. In het **WEESHUIS** van het kamp ontfermde zich de Joodse familie Birnbaum over hen. Ook kinderen waarvan de ouders in de strafbarak verbleven en kinderen uit grote gezinnen werden in het weeshuis ondergebracht. De vreemde omgeving, het ritme van de transporten en heimwee naar hun ouders veroorzaakten een leegte, die ook door de verzorgers niet kon worden weggenomen. Uiteindelijk volgde voor vrijwel alle kinderen transport, en ook voor de familie Birnbaum.

11 Tot 1943 werden kampgevangenen op de Joodse begraafplaats in Assen begraven. In maart 1943 werd het **CREMATORIUM** van het kamp voltooid. Hier zijn 525 overledenen gecremeerd. Na crematie werd de as in urnen naar Amsterdam gebracht en vandaar naar verschillende Joodse begraafplaatsen. Naast de ruimte met de oven, waren er twee vertrekken voor opberging en ritueel wassen. Eind 1951 werd het crematorium gesloopt.

PLATTEGROND

Kamp Westerbork

KAMPSTERREIN

U bent nu op het terrein van kamp Westerbork. Vanaf deze plek werden meer dan 100.000 Joden en Sinti en Roma uit Nederland gedeporteerd naar concentratie- en vernietigingskampen. De gebouwen van het kamp werden afgebroken, maar sporen van het verleden zijn er nog. Op deze plattegrond staan ze aangegeven.

Door de aanwezigheid van de radiosterrenwacht op het terrein van kamp Westerbork zijn autoverkeer en het gebruik van uw mobiele telefoon niet toegestaan.

MUSEUM

In het museum van kamp Westerbork wordt het verhaal van kamp Westerbork en de na-oorlogse bewoning verteld. U ziet er filmbeelden, foto's en voorwerpen, en luistert naar de verhalen van overlevenden. U kunt de afstand tussen museum en kampterrein wandelend of fietsend overbruggen of gebruik maken van de pendelbus.

TIJDLIJN

1-10-1939

Het **CENTRAAL VLUCHTELINGEN-KAMP WESTERBORK** voor Joodse vluchtelingen uit nazi-Duitsland wordt in gebruik genomen.

1-7-1942

De nazi's nemen kamp Westerbork over. De naam verandert in **POLIZEILICHES JUDEN-DURCHGANGSLAGER WESTERBORK**. Twee weken later vertrekt de eerste deportatietrein.

12-4-1945

BEVRIJDING door het Canadese leger van de ruim 850 gevangenen die nog in het kamp verblijven.

20-4-1945

Tot december 1948 worden in **INTERNERINGSKAMP WESTERBORK** van collaboratie verdachte Nederlanders opgesloten.

April-september 1949

In kamp Westerbork worden **DIENSTPLICHTIGE MILITAIRES** gelegerd.

1950

Gerepatrieerden uit de voormalige kolonie Nederlands-Indië komen in kamp Westerbork terecht, dat dan wordt omgedoopt tot **KAMP SCHATTENBERG**.

1951-1971

Kamp Westerbork is als **WOONOORD SCHATTENBERG** de plek waar Molukse militairen van het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) met hun gezinnen worden ondergebracht.

1971

Afbraak laatste gebouwen van kamp Westerbork.

1983

Opening **HERINNERINGS-CENTRUM KAMP WESTERBORK**.

**HERINNERINGSCENTRUM
KAMP WESTERBORK**

OOSTHALEN 8 / 9414 TG HOOGHALEN / 0593-592600
WWW.KAMPWESTERBORK.NL

Kamp Westerbork

A Naast de hoofdweg lag de spoorlijn waarlangs de deportatietreinen het kamp verlieten. Het gedenkteken **DE TEKENS IN WESTERBORK** herinnert aan deze transporten en de kampen waar 102.000 Joden en Sinti en Roma uit Nederland werden vermoord.

C De huidige **SLAGBOOM** dateert uit de periode van woonoord Schattenberg. Tijdens de oorlog lag de eerste wachtpost enkele honderden meters eerder, waar nu het fietspad begint. Toch was deze plek voor veel gevangenen een symbolische grens. Alleen zij die buiten het kamp werkten of speciale toestemming hadden, mochten voorbij dit punt komen. De andere gevangenen passeerden deze grens pas wanneer zij naar 'het Oosten' werden gedeporteerd. Tot november 1942 gebeurde dit lopend, naar het station in Hooghalen, waar de deportatietreinen vertrokken. Daarna, toen de spoorverbinding klaar was, met de trein vanuit kamp Westerbork zelf.

I De **SD-BUNKER** werd in 1943/1944 gebouwd om geallieerde explosieven en wapens op te slaan, die in handen van de nazi's waren gevallen. Deze explosieven en wapens waren boven Drenthe gedropt om het verzet te bewapenen. Na voltooiing werd de bunker gecamoufleerd met aarde, boompjes en planten zodat het vanuit de lucht bekeken een natuurlijke heuvel zou lijken.

D De treinwagon is het symbool van de Jodenvervolgung. Daarom zijn op het midden van het terrein twee **TREIN-WAGONS** geplaatst. Vanuit de wagons klinken de namen en leeftijden van de 107.000 gedeporteerde mannen, vrouwen en kinderen. Hun namen worden per transportlijst gelezen. Op het scherm bij de wagons staan de datum en bestemming van het transport. De wagons zijn niet authentiek: de houten opbouw is een reconstructie, het onderstel dateert uit de jaren twintig. Het huisje aan de achterzijde is het remmershuisje. Van de transporten uit kamp Westerbork bestond circa 60% uit personenwagons en 40% uit goederenwagons.

E **DE 102.000 STENEN** zijn een initiatief van overlevende Louis de Wijze. Het verschil in hoogte van de stenen verwijst naar de uitspraak van Abel Herzberg: **“Er zijn geen 6 miljoen Joden vermoord, er is 6 miljoen keer één Jood vermoord”**. Ieder mens heeft het recht om individueel herdacht te worden. De verschillende symbolen op de stenen verwijzen naar de groepen gevangenen: Joden, Sinti en Roma en verzetsmensen. De stenen zijn gestraat in de vorm van de kaart van Nederland. De 102.000 stenen liggen op de voormalige appelplaats van het kamp.

H De **MARKERING SCHATTENBERG** herinnert aan het woonoord Schattenberg. Het is in 2011 onthuld, mogelijk gemaakt door 'Het Gebaar', een erkenning van de overheid voor het gebrekkige rechtsherstel en de koele naoorlogse opvang van de Indische en Molukse gemeenschap. De Markering Schattenberg bestaat uit delen van een voormalige keuken, die in de Molukse periode bij sommige barakken werden geplaatst en een replica van de kist van dominee Metarij, die in de jaren vijftig kampleider van Schattenberg was.

J Het **VERZETSGRAF** werd op 3 mei 1949 onthuld voor tien verzetsstrijders die op 20 september 1943 op het Witterveld bij Assen waren geëxecuteerd. Hun lichamen waren verast in het crematorium van kamp Westerbork. In 1944 zijn bij de achtermuur van het crematorium 52 personen gefusilleerd. Het betrof verzetsmensen, vier Joodse kampgevangenen die geprobeerd hadden te ontvluchten en twee represailleslachtoffers. Hun namen en leeftijden staan vermeld op de namenwand.

F Nu lijkt het een brede sloot, maar tijdens de oorlog vormde de **KAMPGRACHT** de begrenzing van het kamp. Rond het kamp stonden zeven wachttorens van dit type. Deze **WACHTTOREN** is een reconstructie. Er zijn circa 700 vlucht pogingen gedaan, waarvan er ruim driehonderd succesvol waren. Het vluchtelingenkamp Westerbork werd bewaakt door de Nederlandse marechaussee. In het doorgangskamp bleef de marechaussee tot de zomer van 1944 ingezet worden voor de bewaking van het kamp.

G Hét beeld van kamp Westerbork is het **NATIONAAL MONUMENT WESTERBORK** (1970), ontworpen door oud-gevangene Ralph Prins (1926). De bielzen geven het aantal deportatietreinen uit Nederland weer. De omgebogen rails stellen twee in wanhoop geheven armen voor. Het grind rondom de bielzen symboliseert de gevangenen in het kamp, de stenen in de buitenste ring de omstanders: zij die ooggetuige waren van de vervolging. Achter het monument bevindt zich nog het originele stootblok. De onderdelen van het Nationaal Monument Westerbork zijn niet authentiek.

SITUATIE NU

- Taluds
- Bijzondere plaats
- Luisterpaal
- Wandelpad
- Bospad
- Fietspad
- Terrein Astron (niet toegankelijk)
- Schotel telescoop

SITUATIE 1944

- Kampterrein
- Bebouwing
- Spoorrails
- Smalspoor

- 1** Commandantwoning
 - 2** Kommandantur
 - 3** Centrale Keuken
 - 4** Registratie- en theaterzaal
 - 5** Ziekenhuis
 - 6** Barakken 56 en 57
 - 7** Aardappelkelder
 - 8** Strafbarakken
 - 9** Grote woonbarak
 - 10** Weeshuis
 - 11** Crematorium
- A** Tekens in Westerbork
 - B** Glazen overkapping
 - C** Slagboom
 - D** Treinwagons
 - E** De 102.000 stenen
 - F** Wachttorens en kampgracht
 - G** Nationaal Monument
 - H** Markering Schattenberg
 - I** SD-bunker
 - J** Verzetsgraf